

هرمس در آیین مانی و تأثیر آن بر اندیشه‌های سروردی

بهناز حسینی*

چکیده

یکی از مهمترین نتایج برخورد دو تمدن کهن مصری و یونانی در اسکندریه، مکتبی عقلی بنام مکتب هرمسی^۱ است که مشتق از نام کسی است که مکتب به او منسوب شده است. این مکتب بعدها توانست آثار قابل ملاحظه‌یی بر جهان غرب و نیز بر عالم اسلام بر جای گذارد. برخی از حکما در عالم اسلام، مسیحیت و یهود بویژه در قرون وسطی بر این باور بودند که هرمس بنیانگذار علوم است. تعداد کسانی نیز که از عقاید هرمسی تأثیر پذیرفته‌اند کم نبوده و در حقیقت باید گفت که بیشترین تأثیرات هرمسی بر ایشان، حاصل مطالعات و برخوردهایشان با کتب اسلامی بوده است. در عصر تجدید حیات فرهنگی نیز از اهتمام متفکرین غربی بر این مکتب کاسته نشد و روی هم رفته مکتب هرمسی، با فلسفه‌یی خاص در باب طبیعت و جهان، تأثیراتی عمیق بر هر دو تمدن غربی و اسلامی بر جای گذارد. بر همین اساس، پژوهش در عقاید و مناشی این مکتب میتواند در استنباط ویژه‌گیهای اساسی حیات عقلانی عالم

۳۱

* دانشجوی دکتری فلسفه، دانشگاه بن آلمان، seyedebehnazhosseini@gmail.com

تاریخ دریافت: ۹۳/۱۲/۲ تاریخ تأیید: جلسه هیئت تحریریه ۹۴/۳/۱۲

1. Hermeticism

سال پنجم، شماره چهارم
بهار ۱۳۹۴
صفحات ۳۱-۴۲

اسلام و مسیحیت راهگشا باشد. تأثیرات مهم این مکتب عقلی حتی در فلسفه اسلامی نیز بروز دارد؛ بخصوص در فلسفه اشراق، عقیده به راهنمایی آسمانی که از آن به «طباع تام» نام میبرند، همان چیزی است که بنا بر آنچه از نوشته‌های مانوی چین و باقیمانده‌های آن به زبان قبضی برمی‌آید، مانویان نیز به حقیقتی مانند «طباع تام» اعتقاد داشتند که آن را «وهمن بزرگ» یا «منوهمد بزرگ» مینامیدند.

کلیدواژه‌ها: هرمس، مانی، سهروردی، جفت آسمانی

* * *

قدیمیترین آثار منسوب به هرمس را میتوان در مصر باستان یافت و براساس قرائن تاریخی، این آثار از آنجا به یونان رفت و مدتها در محافل عرفانی مردم آن سرزمین رواج داشت. بعدها با ترویج دین مسیحیت در اسکندریه مأوا گرفت و عاقبت با تهاجمی که مسیحیان علیه علوم عرفانی و غریبه انجام دادند، به لطف نهضت دانش هرمسی یا علوم منسوب به هرمس، به ایران دوره اسلامی راه یافت.

آیین هرمسی بسیار کهن است و ریشه در اساطیر دارد و از اینرو، در هر دینی نامی بر آن نهاده‌اند. واقعیت زندگی آن با اسطوره‌ها و افسانه‌ها در هم تنیده و آن را بانی علوم میدانند.^(۱) شگفت اینکه نلینو هیچ یادی از هرمس و مانی نکرده و بهیچوجه یادآور نشده که دانشمندان گذشته هرمس را ایرانی خوانده‌اند و زمان او را پیش از بودا و موسی و مسیح دانسته‌اند.^(۲) داکانی طباع تام را همان حقیقت ملکوتی و انائیت آسمانی هر فرد میدانند و معتقد است روح انسان قبل از دخول به بدن، در عالم ملکوتی منزل داشته و پس از هبوط به دو قسمت شده است؛ یک قسمت وارد بدن گردیده و قسمت دیگر بصورت فرشته آن روح در عالم بالا باقی مانده و به نیمه زمینی خود دائماً توجه دارد و در هدایت او بسوی منزلگه اصلی خود میکوشد. در کیش زرتشتی نیز جنبه ملکوتی روح را «دئنا» میدانند و ظهور چنین فکری نزد ایرانیان قدیم و شباهت تام آن به عقیده هرمسیان، خود بهترین دلیل برای رابطه کهنی است که بین فلسفه ایرانی و آنچه بنام فلسفه هرمسی شهرت یافت، وجود دارد.

گنوس (معرفت) واژه‌ی یونانی از ریشه هندو اروپایی است که از زمانهای پیش در دین‌شناسی تطبیقی بکار رفته است و نشاندهنده جریان فکری کهنی است که بر ابر

